

Primii profesori agronomi la Universitatea din Iași: Haralamb Vasiliu și Agricola Cardaș

Cătălin Botoșineanu*

Cuvinte cheie: *profesori agronomi, Universitatea din Iași, Haralamb Vasiliu, Agricola Cardaș*

Introducere

În cuprinsul universității moderne, cercetările agricole au fost atașate destul de târziu în lista disciplinelor academice. Studiile de profil au devenit fundalul unor instituții independente abia la începutul secolului al XIX-lea. Academii, institute sau colegii de agricultură au stat mărturie acestui efort de a îngloba spațiului academic cercetări prin excelență practice, cu un vădit scop utilitarist. Spațiul german, odată cu finalul secolului al XVIII-lea, a cunoscut dezvoltarea unor studii incipiente și a unor programe universitare de învățământ agricol. Prima catedră de agricultură s-a înființat în anul 1788, la Universitatea din Praga, sub conducerea profesorului Shönbauer, pentru a fi urmată apoi, în anul 1793, de cea de la Universitatea din Rostock. Debutul secolului al XIX-lea a marcat apariția primului centru științific de cercetare agricol. În 1806, la Moglin, lângă Berlin, s-au pus bazele primului colegiu independent de agronomie, fondator fiind profesorul Albrecht Thaer¹, cel care a influențat decisiv formarea primului mare agronom al Principatelor, Ion Ionescu de la Brad².

---

* Arhivist dr., Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași.

¹ Elmar Jäversoo, „Early agricultural education at Tartu University”, în *Journal of Baltic Studies*, vol. 11, nr. 4/1980, p. 341.

² Ecaterina Petrina, „Corn and development of agricultural science in Romania”, 1864-1939, în *Agricultural History*, vol. 69, nr. 1/1995, p. 61.

Știința agricolă a fost printre ultimele industrii care a beneficiat de pe urma inovațiilor tehnologice³. Lipsa unui învățământ superior a fost cauza acestor dezvoltări⁴. Și din acest motiv, cifrele producției agricole ale unui stat trebuie adnotate și puse în legătură cu alți indicatori, precum suprafața destinată culturilor, procentul de cultivare a solului cu un singur produs, geografia teritoriului, nivelul de dezvoltare a școlii agricole naționale.

România era la finalul secolului al XIX-lea un stat important la nivelul producției agricole. De exemplu, în anul 1900, tânărul stat de la Dunăre exporta a treia cantitate din lume la grâu (după Rusia și SUA)⁵. În anul 1914, peste 50% din suprafața arabilă era cultivată cu porumb, astfel încât la mijlocul anilor '20 România devine al doilea exportator de porumb din lume, după Argentina. La finalul anilor '30, trendul se păstrează, România rămâne în primele patru state, Italia și SUA adăugându-se listei marilor cultivatori de porumb la nivel mondial⁶.

În cazul românesc, se datorau aceste cifre unei științe agricole solide? Gheorghe Ionescu Șișești (1885-1967), cel mai important agronom al primei jumătăți a secolului al XX-lea, a formulat opinii nuanțate pe marginea acestui succes al productivității românești⁷. Marii arendași sau marii proprietari de fermă ignorau tot ceea ce presupuneau cunoștințele agronomice „marea proprietate [...] a hrănit o neîncredere iremediabilă în ceea ce se numește știința agricolă”⁸. Fără ocolișuri, agronomul bucureștean mergea mai departe în a stabili responsabilitățile, indicând statul român, „care s-a comportat ca un mare agricultor oarecare”, pentru starea precară a învățământului agricol. „Inutilă și poate chiar primejdioasă” erau cauzele reținerii statului de a organiza această secțiune a educației⁹. Inevitabil, ca și în alte domenii aflate în fază incipientă de dezvoltare în spațiul românesc, pentru formarea agronomică tinerii cursanți erau obligați să urmeze cursuri în străinătate.

³ Odo von Munzf, „Agricultural Schools in Austria”, în *The Irish Monthly*, vol. 58, nr. 679/1930, p. 9.

⁴ Stewart Richards, „Agricultural Science in Higher Education: Problems of Identity in Britain' First Chair of Agriculture, Edinburgh 1790-1831”, în *The Agricultural History Review*, 1985, vol. 33, nr. 1, p. 59.

⁵ Ecaterina Petrina, *op. cit.*, pag. 54.

⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁷ Pentru o imagine rezumativă a agronomului, vezi: Iulian Viorel Peștean, *Oameni de seamă ai științei agricole românești*, Iași, Editura Cronica, 1997, p. 30-35.

⁸ G. Ionescu-Sișești, „Cronică școlară. Criza învățământului agricol superior din România”, în *Viața Românească*, IX, nr. 7-9/1914, p. 196.

⁹ *Ibidem*.

Și profesorii din Iași au indicat cauze structurale ale stării agriculturii românești, mergând dincolo de cifrele care puteau izola subiectul în sfera unor competențe privind cultivarea solului. Lipsa unui învățământ agronomic în țară era principala cauză identificată de profesorul ieșean Agricola Cardaș. La rândul său, Haralamb Vasiliu vedea la baza înapoierii lipsa de încredere a țăranului în învățământul agricol. Apoi, o constatare amară, specifică spațiului românesc, mai ales celor plecați din lumea satelor spre învățăturile înalte, cum era și cazul aceluiași Haralamb Vasiliu, absolvenții școlilor superioare de agricultură „nu erau destoinici pentru moșieri în exploatarea țăranimii”¹⁰. Acești absolvenți erau absorbiți în instituțiile reformei agrare, „consilierate” sau inspectorate agricole, camere de agricultură, dar din păcate, constata profesorul Vasiliu, în anul 1938, „agricultura săteanului a rămas aproape neinfluențată”¹¹. O cultivare științifică a solului, în opinia agronomului ieșean, putea mări cu cifre între 5% și 10% producția agricolă a României. Ceea ce nu au înțeles sau nu au putut impulsiona agronomii interbelici era faptul ca partidele politice nu au văzut dezvoltarea României legată de agricultură. Acest domeniu a fost minimalizat în toată perioada interbelică, abia la recensământul din 1941 fiind inventariate și realitățile incidente agriculturii, în cel din 1930 fiind vizate doar populația, clădirile și întreprinderile comerciale și industriale¹².

În linii mari, istoria domeniului agricol în spațiul românesc este realizată la nivel hagiografic. Lipsesc studiile serioase despre avatururile evoluției acestui profil. O permanentă evoluție și dezvoltare, redarea în detaliu a acumulărilor tehnice și profesionale au fost elementele de conținut din fundalul oricărei recuperări. Realizate în interiorul școlilor superioare agricole sau de către iubitorii științei agricole în cadrul manifestărilor Asociațiilor de istorie și retrologie agrară, de obicei acestea sunt rodul unor momente aniversare și conțin, inevitabil, o perspectivă limitată doar la istoria învățământului agricol și la „epopeea” marilor profesori sau agronomi care au ilustrat catedrele universitare¹³. De altfel,

---

¹⁰ H. Vasiliu, „Importanța învățământului agricol superior în timpurile nouă. Lecție de deschidere”, în Facultatea de Științe Agricole din Chișinău, *Deschiderea cursurilor anului universitar 1938-1938*, Chișinău, 1938, p. 21-22.

¹¹ *Ibidem*, p. 38.

¹² *Recensământul agricol al României din 1941. Date provizorii*, București, 1945, p. 7.

¹³ Cea mai bună recuperare a istoriei învățământului superior agricol din Moldova s-a realizat, în anul 2002, la aniversarea a nouă decenii de ani a domeniului: *90 de ani de învățământ agronomic universitar la Iași*, (coord.) Constantin Vasilică, Gerard Jităreanu, Iași, Editura „Ion Ionescu de la Brad”, 2002. La centenar, volumul editat de Universitatea

nu istoricii au frecventat istoria învățământului agricol, ci profesioniștii domeniului agronomic. Și în istoriografia Universității din Iași profesorii agriculturii au fost uitați în primul volum, care a prezentat „dezvoltarea științei” prin scurte biografii ale foștilor profesori¹⁴.

Cazul lui Haralamb Vasiliu, fondatorul învățământului agricol ieșean, este cel mai edificator, asupra sa persistând încă inexactități biografice sau legate de activitatea sa profesională¹⁵. Specializat în chimie, în secvența agricolă, chimia fiind în tot secolul al XIX-lea știința cea mai importantă pentru profilul agricol¹⁶, profesorul Vasiliu a devenit părintele spiritual al agronomilor din Moldova. Posteritatea sa îi consacră un rol determinant în înființarea secției agricole la Universitatea din Iași, mutarea apoi a facultății la Chișinău, rămânerea în Basarabia ocupată de ruși în 1940, refacerea învățământului agronomic după marele război¹⁷. Într-adevăr, agronomul și profesorul Vasiliu a trecut prin mai multe epoci și dictaturi, iar personalitatea sa ar merita o biografie adusă la zi¹⁸. Atât profesorul Haralamb Vasiliu cât și Agricola Cardaș au fost de fapt personalitățile sinonime cu dezvoltarea secției, apoi a facultății de agronomie până la autonomizarea domeniului în Institutul de profil, începând cu perioada comunistă.

O privire comparativă însă ar ajuta dezvelirea unor noi semnificații, cu atât mai mult cu cât sursele de arhivă au rămas încă nevalorificate. Până astăzi, puțin istorici s-au aplecat serios asupra învățământului superior agricol. Știm încă destul de puțin despre școala superioară de agricultură din Moldova, de pe ambele maluri ale Prutului. Multiplele granițe care trebuie depășite au inhibat probabil eforturile celor care au nevoie de

---

agronomică a reluat în sinteză temele mari (*Istoria învățământului agronomic universitar din Iași*, (coord.) Constantin Vasilică, Vasile Vîntu, Iași, 2012).

¹⁴ *Universitatea din Iași 1860-1985. Dezvoltarea științei*, redactori responsabili Gh. Platon, V. Cristian, Iași, 1986.

¹⁵ Ioan Străchinaru, „Sensul umanist al învățământului agronomic în gândirea și activitatea lui Haralambie Vasiliu”, în *Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza – Filozofie»*, XXX, sect. III b, 1984, p. 109-112.

¹⁶ Stewart Richards, *op. cit.*, p. 60.

¹⁷ *Haralamb Vasiliu, întemeietorul învățământului agronomic superior în Moldova. Lucrările Simpozionului omagial din 10 ianuarie 1974*, Iași, 1974 (exemplar litografiat).

¹⁸ Iulian-Viorel Peștean, Filip Canțar, *Haralamb Vasiliu. Omul și opera*, Iași, Editura Cronica, 1995. Volumul nu menționează sursele avute în baza demersului, bazându-se mult pe evocările foștilor studenți, deveniți între timp profesori la Institut. Imaginile fotografice și elementele biografice relevante prezentate în volum, de exemplu amintirile sorei lui H. Vasiliu, ar merita documentate suplimentar, în cazul în care s-a păstrat o arhivă personală a acestuia.

cunoștințe solide de istoria învățământului superior, de istoria agriculturii, a vieții politice, culturale și o bună amplasare în biografia agronomilor români.

Miza prezentării mele este aceea de a releva anvergura primilor doi profesori ieșeni de științe agricole, Haralamb Vasiliu și Agricola Cardaș, în comparație cu dezvoltarea învățământului superior agronomic românesc interbelic, dincolo de posteritatea lor locală, care este inevitabil una supralicitată. Nu mi-am propus să formulez calificative despre semnificația științifică a publicațiilor acestora. În textul de față voi face referire la istoria învățământului agricol, la dezvoltarea și evoluția disciplinei ieșene, la profilul carierei celor doi profesori, nu în ultimul rând la percepția publică a rolului avut de profesorii H. Vasiliu și A. Cardaș la fondarea unui învățământ superior agricol în Moldova. Am avut la îndemână câteva surse primare, arhivele Institutului Agronomic unde, alături de corespondența oficială, s-au păstrat și dosarele personale ale celor doi profesori, apoi lucrările științifice și luările publice de poziție ale acestora în chestiunile învățământului agricol și a agriculturii românești în general. Arhiva Institutului Agronomic din Iași, care conține și documentele secției agricole a Universității din Iași, începând cu 1907, apoi fermele facultății agronomice cu sediul de la Chișinău sunt încă surse nevalorificate în istoriografia învățământului agricol ieșean.

Evoluția învățământului agricol în România

În cazul României, în anul 1912, când s-a legiferat înființarea unor catedre ale învățământului tehnic aplicat, inclusiv a secției de științe agricole la Facultatea de Științe din Iași, funcționau 32 de școli medii, inferioare sau elementare de agricultură sau de horti-viticultură. Erau frecventate de 600-700 elevi, dintre care doar 6% continuau studiile la nivel universitar¹⁹. Era în uz și un sistem al învățământului agricol ambulant, adaptat nevoilor școlilor primare de către 11 învățători ambulanti, contabilizați de H. Vasiliu în anul 1909²⁰.

---

¹⁹ Restul erau distribuiți astfel: „22% deveneau agricultori pe cont propriu, 30% se plasau în exploatarea moșiilor sau ca funcționari agricoli, 425 se consacrau altor ocupații” (Gh. Ionescu-Sisești, *Învățământul agricol în România*, București, 1925, p. 5).

²⁰ *Raport adresat M.S. Regele Carol I asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor*, de Spiru C. Haret Ministru, București, 1903, p. 102-103. Era o dezvoltare oarecum firească a învățământului agricol. Școlile rurale care reușiseră, prin intermediul Casei școalelor, să dețină mai mult pământ erau asistate la lucrările agricole

În anul 1916, funcționa o școală superioară de agricultură la Herăstrău, sub directa coordonare a Ministerului Agriculturii, o catedră de chimie agricolă la București și o secțiune la Iași, ambele în interiorul Facultății de Științe. În anul 1919, la nivelul României Mari, erau 69 de școli agricole, din care trei superioare (Academia Agricolă de la Cluj, secția agricolă la Iași și Școala de la Herăstrău); trei școli medii, 23 inferioare, din care 6 particulare. Începând cu luna noiembrie 1919, toate școlile au trecut la Ministerul Agriculturii, cu excepția secției agricole din cadrul Universității din Iași și Liceul tehnic-agricol din Soroca²¹. S-a înființat Direcția învățământ agricol, în subordinea Ministerului de profil, care coordona cele șapte circumscripții de inspecție pentru cele aproape 100 școli cu aceste profil. O imagine a funcționării acestui sistem lipsește încă în istoriografia învățământului agricol.

Problema dezvoltării învățământului agricol românesc era una structurală. Lipsa o lege particulară de organizare a domeniului, doar regulamentele ministerului de profil organizând periodic acest puzzle, mai curând normând o realitate existentă decât instituind o nouă arhitectură profilului agricol. Și aceste acte normative erau limitate și cu un grad de acoperire sectorială, cum era legea din 1904 care asigura organizarea Ministerului Agriculturii sau regulamentul din anul 1921 care definea catedrele la cele două școli superioare din București și Cluj. Un alt regulament era cel din anul 1922, care fixa catedrele la Școala națională de viticultură de la Chișinău și la școala medie din Roman²². Acesta era nivelul dezvoltării legislative a profilului școlilor secundare și superioare de agricultură din România. Cea mai importantă problemă rămânea aceea a proporției elevilor care terminau nivelul secundar și trebuiau apoi să aplice la învățământul superior. Cifrele nu încurajau o gândire de perspectivă asupra profilului de carieră pentru un viitor inginer agronom.

Oarecum atipic, în contextul învățământului superior românesc, cea mai importantă școală de agricultură din Principate, Școala Centrală de Agricultură de la Herăstrău a început ca școală inferioară, în 1862, Școala de Agricultură la Pantelimon. A fost mutată la Herăstrău în anul 1869, apoi a asumat profilul unei instituții medii, sub titulatura de Școala de agricultură, odată cu legea din timpul lui Petre Carp, din 1893, pentru ca treptat să fie asimilată învățământului universitar. În anul 1915 era

---

de acești învățători. În 1903 erau 32 de astfel de învățători ambulanți, câte unul pentru fiecare județ.

²¹ Gh Ionescu-Sisești, *Învățământul agricol ...*, p. 6-7.

²² *Ibidem, passim.*

cunoscută ca Școala superioară de agricultură Herăstrău²³. În anul 1929, instituția devine Academia de Înalte Studii Agricole Herăstrău. La Cluj, din anul 1919 s-au pus bazele Academiei de Agricultură. Cele trei centre de învățământ agricol superior, din care doar cel de la Iași se afla sub cupola Universității din localitate, au dezvoltat un profil aparte al domeniului cercetărilor agricole. Școala ieșeană era singura care depindea de Ministerul Instrucțiunii, din acest motiv orice solicitare sau propunere adresată Ministerului Agriculturii, sub egida căruia se aflau celelalte școli agricole, „nu era văzută cu ochi buni”, în termenii lui H. Vasiliu²⁴. Finanțarea primită de la ministerul Agriculturii era net superioară, din acest motiv în toată perioada interbelică învățământul agricol ieșean s-a aflat într-un deficit permanent.

În anul 1927, s-a înființat la București, ICAR, Institutul de Cercetări Agricole din România, primul de acest gen din țară și care coordona cercetările de profil. Doi ani mai târziu, în anul 1929, Institutul Internațional din Roma a organizat al 14-lea Congres de agronomie în România. Cei mai importanți cercetători în domeniul agricol se aflau în centrul din București, Gheorghe Ionescu-Sisești, Demetrius Andronescu sau Marin Chirițescu-Arva fiind cooptați de dirigitorii Fundației Rockefeller pentru burse în universitățile europene și americane. Cultura porumbului a devenit pilonul central al preocupărilor, cu soiuri aduse din SUA. Interesul era unul mai vechi, înainte de război, în Basarabia, s-au făcut primele încercări de aclimatizare a soiurilor de peste Ocean²⁵.

Așezământul din Herăstrău, ca de altfel toate școlile profesionale, se aflau în subordinea Ministerului Industriei, Comerțului, Agriculturii și Domeniilor. După 1898, odată cu noua lege a învățământului a lui Spiru Haret, aceste școli au trecut în subordinea Ministerului Instrucțiunii, cu excepția Școlii de la Herăstrău și cea de Silvicultură care au rămas la Domenii. Era una dintre cauzele stagnării învățământului agricol aplicat, după Ionescu-Sisești, care vedea prioritar rolul Ministerului Agriculturii prin finanțarea superioară și prin susținerea de specialitate. Fără a avea o bază legală în acest sens, după anul 1909, se cerea elevilor care intrau pe porțile Școlii de la Herăstrău să posede diploma de bacalaureat²⁶. În

---

²³ *Ibidem*, p. 4.

²⁴ H. Vasiliu, *Importanța învățământului agricol...*, p. 23.

²⁵ Ecaterina Petrina, *op. cit.*, p. 58-64.

²⁶ Și la Școala superioară de Medicină Veterinară erau aceleași condiții, elevii care urmau școala având nevoie de bacalaureat în timp ce profesorii erau asimilați universitarilor (G. Ionescu-Sisești, *Cronică școlară...*, p. 197).

schimb, diploma eliberată la finalul studiilor nu era recunoscută ca aparținând studiilor superioare. Efectul imediat a fost scăderea numărului elevilor, în 1914 fiind 10 absolvenți. Presiunea din mediul academic și exemplul bucureștean s-au făcut resimțite, așezămintele universitare românești îngăduind treptat disciplinele tehnice în cuprinsul cursurilor din învățământul superior. Catedra de chimie agricolă de la Facultatea de Științe din Iași a fost gândită ca o instituție omonimă Școlii de la Herăstrău. Din păcate, nu a avut parte de aceeași finanțare din partea Ministerului Instrucțiunii.

La începutul secolului, dezbaterile din jurul sistemului învățământului superior lăsa la lumină reținerile față de admiterea învățământului agricol în universități. Deși atentă la dezvoltările sistemului german, acolo unde așezămintele superioare aveau catedre sau facultăți de agricultură, dialogul din jurul legilor învățământului a îngăduit cu greu subiectul ca temă a legiferării. Abia în 1912, legea Arion a inclus, pentru prima dată în istoria școlii românești, învățământul tehnic aplicat la facultățile de științe ale celor două universități. Acela a fost momentul care a făcut posibilă, *de iure*, nașterea învățământului superior agricol în fosta capitală a Moldovei și intrarea în rândul fondatorilor a lui Haralamb Vasiliu.

La rândul său, celălalt fondator al învățământului agricol ieșean, în secțiunea zootehnică, A. Cardaș, deplângea starea învățământului agricol din România. Aducea ca termene de comparație câteva din țările europene. Vecina Bulgaria avea 75 de școli de agricultură și 36 de gospodărire rurală pentru fete. La nivelul învățământului superior, în anul 1912, în Germania, erau 12 universități care aveau o catedră de științe agricole și 25 în SUA²⁷. În anul 1938, când s-a reformat învățământul superior românesc, în sensul legiferării apartenenței la institutele politehnice a învățământului practic și utilitarist, profesorul ieșean Haralamb Vasiliu a făcut un inventar al dezvoltării învățământului agricol în lume. Astfel, erau 230 de institute de învățământ superior agricol, marea majoritate la universități, apoi unele formau școli de sine stătătoare, la fel de puține fiind facultățile agricole care țineau de politehnici, ca în cazul universităților din Munchen, Zurich, Teshen sau Lemberg²⁸.

În noiembrie 1938, când învățământul politehnic se pregătea să preia profilul agricol sub cupola noilor Institute Politehnice, profesorii ieșeni constatau o evoluție: „s-a făcut mult, dar acest mult înseamnă puțin față de

---

²⁷ Agricola Cardaș, „Cuvânt de deschidere”, în Facultatea de Științe Agricole din Chișinău, *Deschiderea cursurilor anului universitar 1938-1938*, Chișinău, 1938, p. 23.

²⁸ Lista școlilor superioare de științe agricole din lume în: *Ibidem*, p. 32-36.

ceea ce trebuie făcut”²⁹. În ciuda opoziției lor față de această mutare, regimul lui Carol al II-lea a scos de sub autoritatea Universității ieșene facultatea de agronomie de la Chișinău. La Iași, fondatorii au militat pentru rămânerea în Academia Mihăileană, numele pe care vechea Universitate îl purta din 8 decembrie 1933, odată cu aniversarea centenarului vechiului așezământ al secolului al XIX-lea. A Cardaș a rezumat cel mai bine asaltul derulat în toamna anului 1938 asupra universităților: „ar fi o concepție de oligarhie, de mandarinat universitar repudierea științelor imediat utile de sub cupola universității”³⁰. Și profesorul H. Vasiliu susținea rămânerea facultății din Chișinău ca fiică a Universității ieșene. În schimb, Gh. Ionescu-Sisești, în aceeași ședință inaugurală a anului universitar 1938-1939 a facultății de agronomie din Chișinău, în noiembrie 1938, în calitate de ministru al Agriculturii le-a răspuns acestora, hotărând destinul învățământului agricol superior: „care se cultivă și se învață în politehnice, care nu sunt altceva decât universități tehnice”³¹.

Haralamb Vasiliu: profilul intelectual

Într-o adeverință eliberată lui Haralamb Vasiliu, în anul 1951, de către nou-înființatul Institut Agronomic din Iași, profesorul Vasiliu era considerat „întemeietorul primului învățământ Superior Agricol din țară”³². Pensionat forțat în anul 1941 și apoi pentru limită de vârstă în 1946, decizii asupra cărora se va reveni în cele din urmă, profesorul Vasiliu a mai fost „întrebuințat” de școala agricolă sau de Ministerul de profil, astfel încât în acel an, în 1951, își finaliza în cele din urmă dosarul pentru ieșirea definitivă la pensie. Era o consacrare a celui care a depus eforturi supraomenești pentru a pune bazele a ceea ce a crezut întreaga sa viață, posibilitatea funcționării unui învățământ superior agricol în fosta capitală a Moldovei. De altfel, la începuturile activității sale, în anul 1914, Ionescu-Sisești vedea fundamental rolul lui Haralamb Vasiliu în edificarea învățământului agricol, care funcționa la Iași doar „datorită stăruinței neînduplecate și muncii fără preget a profesorului de chimie agricolă, care

---

²⁹ *Ibidem*, p. 38.

³⁰ *Ibidem*, p. 6.

³¹ „Cuvântarea dlui prof G. Ionescu-Sisești”, în *Ibidem*, p. 17.

³² AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1906, f. 9v. Într-o recuperare ulterioară a Institutului Agronomic, profesorul ieșean era catalogat drept „inițiatorul și creatorul învățământului superior agricol din Iași” (AN- Iași, fond Institutul Agronomic-Rectorat, dosar 2/1961, f. 12).

- cu prețul sănătății și a averii sale personale - luptând cu dezinteresarea descurajantă a autorității superioare” a așezat baze solide pentru viitoarea școală agricolă ieșeană³³. Aceste lucruri aveau să rămână o realitate a întregii cariere didactice a profesorului ieșean, salariul său avea să-l consume pentru nevoile fermelor și ale cercetărilor studenților săi, în timp ce abia la 65 de ani, în anul 1945, avea să se căsătorească cu Valentina Suscevschi, din Chișinău, pe care o cunoscuse în perioada funcționării învățământului agricol în Basarabia³⁴.

Merită a fi redat un scurt profil intelectual al profesorului Haralamb Vasiliu, așa cum rezultă din dosarul personal păstrat în fondul Institutului Agronomic. Dosarul personal conține câteva acte personale, fișe de prezentare succintă a activității științifice, adeverințe sau certificate eliberate de-a lungul vremii de instituțiile unde a lucrat, precum și corespondență cu instituțiile școlare sau cu Ministerul privitoare la salarizarea avută, contextul ieșirii la pensie. Aduug faptul că Institutul Agronomic este, alături de cel Politehnic, singura instituție de învățământ superior care are în fondul de arhivă dosarele personale ale profesorilor.

S-a născut în 1880, la 17 ianuarie, în satul Hoisești, comuna Păușești, jud Iași, ca fiu a lui Manole și a Mariei, care erau simpli țărani. A decedat în 1953, la Iași. A absolvit Liceul Internat din Iași, în 1898, apoi a urmat cursurile Facultății de Științe a Universității din Iași, fiind licențiat în științe fizico-chimice în anul 1901. Student meritoriu, a atras atenția unor profesori importanți ai Facultății, Petru Poni sau Paul Bujor, care decid să îl direcționeze pe tânărul student pe un tărâm nefrecventat în spațiul universitar românesc. Bursa „V. Adamache” a Academiei Române i-a permis să-și continue studiile în străinătate³⁵. Astfel, H. Vasiliu ia calea Germaniei, acolo unde va absolvi, în 1905, studiile Academiei/Școlii Superioare de Agricultură din Hohenheim, lângă Stuttgart, finalizând, în același timp, în anul 1906, un doctorat în chimie agricolă la Universitatea

---

³³ G. Ionescu-Sisești, *Cronica școală...*, p. 198. În chiar acele zile se finaliza proiectul legii care stabilea trecerea facultății de agronomie din Chișinău în subordinea Institutului Politehnic din Iași.

³⁴ AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1906, f. 26. O mențiune, destul de malițioasă, o găsim în jurnalul lui Ionescu-Sisești, legat de rămânerea în Basarabia, și după 28 iunie 1940 a lui Haralamb Vasiliu. Cel mai probabil, viitoarea sa soție era „femeia” pentru care H. Vasiliu a mai rămas în Chișinău o perioadă și după raptul sovietic, din vara anului 1940. 10 zile ar fi perioada de timp în care a întârziat acesta, deși receptarea ulterioară îl localizează până în septembrie și îi alocă un rol în gestiunea patrimoniului rămas la Chișinău (G. Ionescu Sisești, *Jurnal*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 624).

³⁵ AN-Iași, fond Institutul Agronomic-Rectorat, dosar 2/1961, f. 11.

din Breslau. Întors în țară, devine suplinitor, din noiembrie 1906, al catedrei pe care o va ilustra întreaga sa viață, aceea de chimie agricolă. În februarie 1909 a fost numit profesor agregat la aceea catedră, pentru ca începând cu 1 septembrie 1916 să fie numit profesor titular. În perioada primului război mondial, a fost mobilizat la Marele Cartier General, la serviciul Intendență, unde s-a ocupat de îmbunătățirea condițiilor de fabricare a conservelor și de păstrarea, prin uscarea, a unor legume și plante. În mod curios, nu avea decorații ale statului român³⁶. A militat, începând cu anul 1909, pentru organizarea unei secții agricole, fapt ilustrat de efortul său de a preda, în mod benevol, câte cinci sau șase cursuri/discipline complementare profilului. Astfel, în anul 1912, când secția devenise o realitate școlară, multe etape erau deja parcurse, spre deosebire de celelalte două secțiuni nou-înființate, cea de chimie tehnologică și de electrotehnică³⁷.

După 1934, devine profesor și decan în mai multe rânduri a Facultății de Agronomie din Chișinău, în 1944, prorector al Institutului Politehnic, facultatea agronomică fiind integrată noului Institut începând cu noiembrie 1938. După pierderea Basarabiei, H. Vasiliu va fi integrat facultății omonime din București începând cu noiembrie 1940, pentru ca după 1942 să se reîntoarcă la Facultatea de Agronomie din Iași, reînființată în cadrul Institutului Politehnic. Va funcționa și după 1949 ca profesor a nou-înființatului Institut Agronomic din Iași, deși din octombrie 1946 este „pus în retragere, din oficiu, pentru limită de vârstă”³⁸. Taica Vasiliu, cum era cunoscut profesorul în rândul cunoscuților, a fost profesorul tuturor licențiatilor din perioada interbelică în domeniul învățământului agricol.

Activitatea sa științifică a avut două componente majore, în care s-a ilustrat prin lucrări de referință. Chimia compușilor din sol și nutrirea animalelor au fost domeniile în care a publicat mult, inclusiv în spațiul german. Cele două volume a tratatului său de *Chimie agricolă*, publicate în 1937 și 1940 dovedesc profilul său profesional³⁹. Fermele de la Iezăreni,

---

³⁶ *Anuarul Universității pe anul 1935-1936*, Iași, 1937, p. 93.

³⁷ AN-Iași, fond Institutul Agronomic-Rectorat, dosar 2/1961, f. 12.

³⁸ AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1906, f. 14. Rămânerea sa în rândul profesorilor Institutului Politehnic pare mai mult o legendă, întrucât nu este dovedită de procesele verbale de ședință ale profesorilor pentru anul școlar 1949-1950 (AN- Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Rectorat, dosar 1/1949, *passim*).

³⁹Vol. I *Studiul substanțelor chimice din corpul plantelor*, vol. II *Nutriția animalelor domestice și a omului*.

unde a dezvoltat renumita specie de porumb portocaliu⁴⁰, și de la Aroneanu, gândite și organizate încă de la început de profesorul Vasiliu, apoi fermele din Basarabia dovedesc râvna acestuia de a asigura câmpuri de experiențe pentru studenții care aspirau la statutul de inginer agronom.

În 1932 a fost ales președinte al Camerei agricole din Iași. Probabil, ca urmare a susținerii politice arătată față de PNL aripa Gh. Brătianu⁴¹, după care și-a retras adeziunea⁴². Nu pot documenta, în acest stadiu al cercetării, și nici nu am informații certe despre modul în care s-au raportat la H. Vasiliu autoritățile comuniste. Având în vedere mai ales activitatea sa în Basarabia cred că a fost supus unor verificări din partea noilor autorități. Probabil, aura sa de fondator a studiilor agricole și vârsta înaintată l-au salvat de la detenție. Sau opțiunile sale interbelice legate de „obștea agricolă cooperatistă”, care cuprindea pe toți sătenii de pe o rază de cca. 2500 de ha, să fi fost un alibi pentru regândirea sa într-o cheie salvatoare de către foștii săi elevi, profesori ai noului Institut Agronomic și care aplicau și justificau valențele noii reforme agrare sau a noii organizări comuniste a agriculturii.

Contribuția lui Agricola Cardaș

S-a născut la 3 octombrie 1893, la Galați, în fostul județ Covurlui, părinții săi profesori în școlile din oraș. A decedat la Iași, în 1955. A absolvit cursurile liceului V. Alecsandri din localitate și a facultății de științe din Iași, în 1906. Apoi, urmare a recomandării lui Paul Bujor, primește o bursă din partea Academiei Române pentru a urma studii doctorale la Universitatea din Bonn, fiind doctor a facultății de filozofie, specializarea științe agricole⁴³, cu tema *Ameliorarea taurinelor românești*. Întors în țară, este numit director al fermei de la Țigănași-Tecuci, aflată sub coordonarea Academiei Române. Această fermă funcționa ca teren de

---

⁴⁰ Între 1930-1935, la Institutul de agronomie din București s-a reușit să se dezvolte prima specie de porumb hibrid din România, pe baza metodologiei de lucru experimentată de agronomii din SUA (Ecaterina Petrina, *op. cit.*, p. 55).

⁴¹ Informația apare în: *Monografia Institutului Agronomic „Ion Ionescu de la Brad”*, 1955, în AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Rectorat, dosar 1/1955.

⁴² O capcană, în care, inițial am intrat și eu, este aceea de a-l confunda cu doctorul Haralamb Vasiliu, medic la Botoșani și liderul LANC din localitate. Acesta era un antisemit virulent și adept al ideilor lui A. C. Cuza. Vezi articolele lui dr. Haralamb Vasiliu din „Chemarea”, perioada 1925-1927, publicația oficială LANC de la Botoșani sau cele din „Cetatea Moldovei”, din perioada 1941-1942.

⁴³ AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 245.

aplicație pentru o Școală superioară de agricultură, avându-l drept patronim pe „Tache D. Atanasiu”, directorul școlii fiind numit profesorul Cardaș, funcție pe care a exercitat-o până în noiembrie 1914.

Este numit, cu 1 ianuarie 1913, conferențiar suplinitor la Facultatea de Științe, cursul de zootehnie și economie rurală, din cadrul catedrei lui H. Vasiliu. Din aprilie 1919, este numit conferențiar definitiv, la aceeași conferință, pentru ca începând cu 1 aprilie 1924 să devină profesor titular la catedra de zootehnie, catedră înființată la Facultatea de Științe în noiembrie 1923. A fost o personalitate mult mai prezentă public decât H. Vasiliu, întreținând o vie activitate de publicist agricol, dublat de o carieră politică liberală în perioada interbelică. De altfel, Agricola Cardaș a înființat Sindicatul ziaristilor și publiciștilor agricoli din România. Era membru în Academia de Științe din România, Ofițer al meritului Agricol din Franța, Mare ofițer la meritului Phoenix al Greciei, în țară fiind decorat cu Steaua și Coroana României⁴⁴.

A avut doi copii, născuți în 1910 și 1912. S-a căsătorit civil, în anul 1930, cu Maria Grozdenchke, de confesiune ortodoxă, probabil mama copiilor săi. Cununia religioasă a săvârșit-o la Chișinău, în anul 1939, la catedrala orașului și de față cu oficialitățile regiunii. Era deja o personalitate marcantă în provincia de peste Prut, la Chișinău, în anul 1925, organizând marea expoziție agricolă, iar în februarie 1938 primul Congres al crescătorilor de oi karakul⁴⁵. Liberalii îl numiseră imediat după război director al reformei agrare în Basarabia⁴⁶, funcție pe care a ilustrat-o la un nivel înalt, întrucât a fost nominalizat, în perioada 1919-1925, să coordoneze înființarea de ferme și școli de agricultură în provincie.

Cercetările sale în domeniul reproducerii și ameliorării rasei sura de stepă și a oilor karakul sunt marile realizări în domeniul zootehnic. A fost reprezentantul României la multe congrese de agricultură, la Roma, Budapesta, Haga, Tripoli sau Zurich. Era un academic în sensul clasic al termenului, ținea periodic conferințe pe teme agricole la radio, asumând un profilul public destul de conturat, mai ales în Basarabia, lucru ilustrat de cursurile pe care le ținea cu agricultorii la Camera Agricolă de Chișinău. A fost ales președinte al acestei Camere profesionale în mai multe rânduri, fiind reprezentantul acesteia în Senatul României timp de patru legislaturi.

---

⁴⁴ *Anuarul Universității pe anul 1935-1936*, Iași, 1937, p. 40.

⁴⁵ Au participat peste 200 de mari crescători de oi din România Mare, lucrările congresului fiind tipărite, volumul având 168 de pagini, moțiunile finale fiind înaintate autorităților din Ministerul Agriculturii (*Anuarul Universității Mihăilene pe anul academic 1937-1938*, Iași, 1939, p. 214).

⁴⁶ Agricola Cardaș, *Aspecte din reforma agrară din Basarabia*, Chișinău, 1924.

În Moldova din dreapta Prutului, a dezvoltat ferma zootehnică de la Popăuți, de lângă Botoșani, care a continuat să funcționeze inclusiv în perioada comunistă⁴⁷.

În memoriul său de titluri și lucrări figurează 60 de cărți și studii, în limbile germană, franceză, italiană și română. Cursul său de *Zootehnie specială și generală*, litografiat, număra 1500 de pagini⁴⁸. Apoi, a fost coordonatorul celor două reviste de profil agricol, cu apariții lunare, care asigurau popularizarea cunoștințelor de specialitate: „Foaia Agricultorilor” editată la Iași și „Foaia Plugarilor”, la Chișinău, în total 14 ani de apariții, până în iunie 1940⁴⁹.

În perioada refugiului din Basarabia, a funcționat ca profesor de zootehnie la facultatea agronomică din cadrul Institutul Politehnic din București, până în februarie 1942, din acel moment fiind reintegrat la facultatea de agronomie Chișinău, care urma să-și deschidă cursurile la Iași. Din octombrie 1943, a fost detașat în cadrul Ministerului Culturii Naționale și Cultelor, având însărcinări de organizare a învățământului practic agricol, la școlile primare normale și la seminariile teologice⁵⁰. În septembrie 1944, Ministerul înștiința pe toți profesorii facultății de agronomie din Chișinău, detașați la București sau la Timișoara, să revină la Iași, acolo unde facultatea ar fi trebuit să își reia cursurile⁵¹. Profesorul Cardaș nu a dat curs invitației, pentru că, în decembrie 1945, era rugat de către decanul facultății agronomice din Iași să își „clarifice” situația, întrucât catedra sa era suplinită onorific de către profesorul Gh. Stoicescu⁵². În iulie 1945, motivat fiind de sănătatea precară, suferind de

---

⁴⁷ Am copilărit în satul din proximitatea fermei, rude ale mele lucrând chiar la ferma de la Popăuți. În vulgata publică, rolul de fondator îi era atribuit dictatorului Nicolae Ceaușescu, cel căruia i se confecționa căciulile din pielea unor miei cu o anumită culoare crescuți în fermă, rasa karakul de România. Aceasta rasă a fost dezvoltată prin strădaniile profesorului ieșean, memoria publică însă evacuându-l nedrept pe Agricola Cardaș.

⁴⁸ *Anuarul Universității Mihăilene din Iași. 1930-1935*, Iași, 1936, p. 503.

⁴⁹ Prof. Cardaș Agricola, *Memoriul de titluri și lucrări*, în: AN Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 47.

⁵⁰ Prof. Agricola Cardaș, *Învățământul practic-agricol trebuitor țării noastre*, raport care a însoțit Decizia ministrului Agriculturii privind organizarea învățământului agricol, în februarie 1944, în: AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 53.

⁵¹ AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 81. Facultatea de Agronomie din Chișinău a fost evacuată, în iunie 1940 în comuna Geoagiu, județul Hunedoara.

⁵² AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 79.

colecistită acută, A. Cardaș solicita pensionarea sa, având 39 de ani lucrați în domeniul învățământului agricol⁵³.

Haralamb Vasiliu și Agricola Cardaș, două experiențe fondatoare

Învățământul agricol nu a debutat în spațiul est-carpatic odată cu secolul al XX-lea și nici nu este legat exclusiv de numele lui Agricola Cardaș sau Haralamb Vasiliu. Un curs de agricultură a fost inaugurat în cadrul Academiei Mihăilene începând cu anul 1841, profesor fiind Ion Ionescu, patronul spiritual al Universității agricole de astăzi. Cursul său purta numele de economie rurală, teoretică și practică⁵⁴. Apoi, cursuri de agronomie s-au predat inclusiv în seminarul de la Socola, iar ulterior, la finalul secolului al XIX-lea, în școlile rurale de învățătorii ambulante. Încercări, eșuate în schimb, au fost și în jurul înființării unei școli de agricultură la Galata, care a funcționat doar în perioada 1867-1871. Începând cu anul 1885, la Roman avea să funcționeze o școală practică de agricultură⁵⁵.

O școală agricolă solidă lipsea în Moldova și mai ales la Iași. Fortând lucrurile, în condițiile în care încă nu funcționa o școală agricolă secundară, în anul 1905, Universitatea din Iași a solicitat înființarea a două noi catedre, una de chimie agricolă și alta de chimie tehnologică. S-a aprobat doar cea de chimie agricolă, din anul școlar 1906-1907, Haralamb Vasiliu fiind numit suplinitor al catedrei. Se puneau bazele unei tradiții a învățământului agricol, care a depășit cele mai optimiste așteptări. H. Vasiliu a obținut câmpuri de experiențe, unde a organizat adevărate ferme la Iezăreni (112 ha) și Aroneanu (60 ha), a ținut cursuri suplimentare, organizând de unul singur profilul unei secții sau facultăți agronomice⁵⁶. Rezultatele obținute atât de rapid au obligat autoritățile universitare ieșene să îi dea concursul. Au încercat să mai aducă un specialist al învățământului agricol, pentru a-l degreva pe H. Vasiliu de munca imensă.

---

⁵³ AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 84.

⁵⁴ *Monografia Institutului Agronomic...*, f. 5. Gh. Ionescu-Sisești pune rolul lui Ion Ionescu în rândul fondatorilor, plasând în schimb în alt interval cronologic cursul său la Academia Mihăileană, anume în perioada 1843-1846 (Gh. Ionescu-Sisești, *Învățământul agricol ...*, p. 3).

⁵⁵ Gh. Ionescu-Sisești, *Învățământul agricol ...*, p. 4.

⁵⁶ Erau cursuri de fitotehnie, pomicultură, viticultură, ameliorarea plantelor, industriei agricole, geniu agricol (AN-Iași, fond Institutul Agronomic Iași-Personal, dosar 1/1907, f. 25).

Numirea, în anul 1911, a lui A. Cardaș, la disciplina de zootehnie era anulată de Minister, întrucât nu era cuprinsă între cursurile bugetate. Totuși, profesorul Cardaș va ține cursuri libere de zootehnie, în timp ce dr. A. Georgescu, directorul Abatorului din Iași, avea să asume cursurile de medicină veterinară, urmând a primi doar diurnă lunară. Așadar, până la momentul înființării secției agricole, în 1912, profesorul Vasiliu a rămas în continuare aproape singur să asigure cursurile agricole și organizarea fermelor.

Anumite temeri existau în rândul universitarilor ieșeni, legate de avântul acestui profil, care aveau un pronunțat contur practic și tehnic, aceștia încă nefiind convinși de aportul teoretic, considerat definitiv în epocă, pentru a primi statutul de disciplină universitară. Cu toate acestea, memoriul lui H. Vasiliu, prin care a cerut decanului Facultății de Științe sprijin de la Minister pentru înființarea secției agricole a fost semnat și de alți profesori prestigioși (P. Bujor, Ion Simionescu, Al. Popovici). După înființarea secției agricole, în anul școlar 1912-1913, din 89 de studenți ai facultății, 19 urmau secția agricolă, pentru ca în anul următor să fie un număr de 39 de studenți⁵⁷. Anul 1915 consemnează primii studenți absolvenți ai secției, șase la număr⁵⁸.

Calificările care recomandau catedra universitară de chimie agricolă erau specifice învățământului teoretic, văzut ca aparținând spațiului academic. Însă, postul, dar mai ales titularul catedrei au iradiat către disciplinele agricole, pe care H. Vasiliu le predă benevol și pentru care era calificat aproximativ. De aici și temerea, în primii ani de activitate, că va transforma secția agricolă într-o școală profesională de agricultură. Era o imagine care îi contraria pe universitarii ieșeni, obișnuiți cu un seminar sau un laborator, atașat de obicei catedrei și în proximitatea Universității. Or, laboratorul în domeniul agricol, pe care îl dezvoltă H. Vasiliu, era constituit de fermele agricole. Disciplinele conexe, precum zoologia, botanica, chimia, geologia sau meteorologie erau predate de profesorii de la facultatea de științe.

O întregă dilemă s-a iscat, imediat după conflagrația mondială, în jurul identității absolvenților, dacă titlul de titrați/licențiați ai secției agricole a facultății de științe satisfăcea cerințele momentului. În joc era

---

⁵⁷ *Monografia Institutului Agronomic...*, f. 23.

⁵⁸ Constantin Vasilică, Vasile Vântu, *Universitatea de științe agricole și medicină veterinară „Ion Ionescu de la Brad” Iași. Absolvenții (1915-2012)*, Iași, Editura Universității „Ion Ionescu de la Brad”, 2012.

statul de inginer agronom, titlu pe care totuși, începând cu anul 1920, facultatea începe să îl acorde, cumva forțând limitele legii învățământului superior și a regulamentelor în uz, care lăsa doar școlilor politehnice/superioare să elibereze acest titlu⁵⁹. Și celelalte secții ale Universității acordau titlul de inginer. Era o amânare și, în același timp, o soluție compensatorie pentru profesorii care doreau mutarea învățământului tehnic aplicat în școli politehnice. În acest moment, H. Vasiliu a fost adeptul acestei soluții. Nici soluția organizării unei facultăți de științe aplicate la Universitatea ieșeană, solicitată în anul 1920, apoi în 1924 și în 1926, nu a fost agreată la nivel central. Inclusiv Senatul Universității din Iași evita susținerea autonomizării unor facultăți tehnice, profesorii ieșeni susținând mai curând înființarea unor institute de cercetare separate de universități.

După război, odată cu creșterea numărului studenților (în anul școlar 1919-1920, erau înscriși 99 de studenți, în 1921-1922 erau 217 studenți în cei 3 ani de studiu) a devenit o miză finanțarea unor noi laboratoare și, mai ales, a bugetării unei ferme zootehnice⁶⁰. În mai 1919, Federația Băncilor Populare dona facultății de științe suma de 10.000 de lei pentru înființarea stațiunii zootehnice din Copou. În anul următor, Ministerul Agriculturii a alocat suma de 100.000 de lei pentru înzestrarea fermei demonstrative de la Ezăreni și a stațiunii din Copou⁶¹. Memoriile trimise de cei doi profesori în primii ani interbelici arată subfinanțarea învățământului agricol ieșean, lipsa materialelor necesare funcționării laboratoarelor și a fermelor. Făcând comparații cu celelalte școli, situația de la Iași era prezentată ca fiind mult inferioară. În 1923, bugetul școlilor superioare agricole de la Cluj și București se apropia de 3,5 mil lei, având 60, respectiv 70 de studenți. Secția agricolă de la Iași, cu 309 studenți, avea un buget de 90.000 de lei⁶². La Iași erau bugetate o catedră, cu 3 asistenți, și o conferință, cu un singur asistent, Clujul și Școala de la Herăstrău aveau în total 17 catedre și 7 conferințe⁶³. Anul 1925 consacră un nou moment fondator, fiind proclamat primul doctor a secției agricole, specialitate agropedologie, viitorul profesor Neculai Florov.

---

⁵⁹ Școala superioară de la Herăstrău și Academia agricolă de la Cluj acordau acest titlu (*Monografia Institutului Agronomic...*, f. 38).

⁶⁰ Odată cu regulamentul secțiilor aplicate de la facultatea de științe din Iași, din 15 septembrie 1923, durata studiilor a fost majorată la 4 ani (*Ibidem*, f. 52).

⁶¹ *Ibidem*, f. 34

⁶² *Ibidem*, f. 50

⁶³ *Ibidem*, f. 56.

Anul 1927 a marcat cea mai importantă manifestare a profesorilor Facultății de Științe în sensul constituirii unei facultăți de științe aplicate. Profesorii C. Otin, Șt. Procopiu, H. Vasiliu și A. Cardaș chiar sunt propuși să redacteze ante-proiectul de lege, care era supus aprobării Senatului Universității, înainte a fi trimis Ministerului Instrucțiunii⁶⁴. Documentul prezenta în detaliu conferințele și catedrele celor 3 secții care urmau să formeze noua facultate a Universității ieșene. Ideea nu a primit avizul forurilor centrale. Erau încercări de a obține același statut pentru secțiile aplicate de la Iași, asemeni Politehnicilor din București sau Timișoara și a Academiei agricole de la Cluj sau Școlii superioare de la Herăstrău. Cei doi agronomi ieșeni au fost destul de curajoși, denunțând concepția centralistă manifestată de colegii agronomi din București. La Iași, aveau o singură sală de curs, pentru întreaga secție, stăteau la rând pentru a-și putea ține orele. Și dezbaterile de la legea învățământului superior din timpul guvernul Iorga a amânat o soluție, preferând amânările și rezolvări punctuale.

În ciuda acestor sincope, învățământul agricol a continuat să se dezvolte. În anul universitar 1931-1932 erau înscriși 357 de studenți, în timp ce la secția de electrotehnică erau înscriși 80 de studenți și 192 la chimie tehnologică. În anul următor, 1932-1933, numărul studenților de la secția agricolă ajunsese la cifra de 444⁶⁵. O cerință mai veche a Basarabiei a fost repusă din nou în discuție, așa încât secția de științe agricole, care se transformă într-o facultate, se mută la Chișinău⁶⁶. Majoritatea profesorilor facultății, 15 din 17, în ședințele din martie 1933 au consimțit la acest nou început pentru învățământul agricol ieșean. Legea din 9 aprilie 1933 consacră înființarea facultății de științe agricole și mutarea sa la Chișinău⁶⁷. Începând cu anul academic 1933-1934, capitala Basarabiei avea să primească, pe lângă învățământul superior teologic, și științele agricole. Fosta clădire a Sfatului Țării, ocupată atunci de Liceul nr. 3 de băieți, și fosta clădire a Zemstvei Guberniale, ocupată în 1933 de Inspectoratul Școlar Chișinău și Arhivele Statului din Chișinău, aveau să-

---

⁶⁴ *Ibidem*, f. 60

⁶⁵ *Ibidem*, f. 70-71.

⁶⁶ Mulți studenți ai secției de științe veneau din Basarabia, așa încât, în 1932, agronomii ieșeni cereau ca din veniturile provenite din exproprierea necesare reformei agrare din Basarabia și repartizate Camerelor Agricole din regiune pentru nevoile învățământului agricol, o cotă parte să fie relocată secției agricole de la Iași (AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 4/1932, f. 71-72).

⁶⁷ *Anuarul Universității pe anul 1935-1936*, Iași, 1937, p. 266-267.

i fie alese drept sediu⁶⁸. În legea din 9 aprilie 1933 era menționat inclusiv imobilul „Ograda Armenească” ca trecând în zestrea noii facultăți.

În noua facultate erau încadrați patru profesori: H. Vasiliu, A. Cardaș, N. Florov, fostul director al Muzeului istorico-natural din Chișinău, și C. Motaș, care ocupau catedrele de chimie agricolă, zootehnie, agrogeologie și, respectiv, zoologie aplicată, șase conferențieri, un șef de lucrări și trei asistenți. Primul decan este ales, în mod firesc, fondatorul învățământului agricol în Moldova, profesorul Haralamb Vasiliu. A fost nevoie din nou de devotamentul și de dăruirea profesorilor H. Vasiliu și A. Cardaș, singurii agronomi dintre profesori, pentru a pune pe picioare laboratoarele, fermele și pentru a le înzestra cu cele necesare. Din suma prevăzută de 30 de milioane pentru a satisface nevoile inițiale, s-au alocat puțin peste 1 milion⁶⁹. Primii ani au fost foarte grei, cursurile au început cu greutate și mult mai târziu, alocările bugetare au fost minime, de aceea s-a pus în discuție soarta existenței noii facultăți. Rapoartele celor doi profesori sunt destul de dure, cerând aplicarea legii de înființare a facultății. Au înțeles că soarta facultății era legată de orașul Chișinău, că renunțarea la noua fizionomie instituțională putea aduce cu sine revenirea la Iași, implicit la vechiul statut al secției agricole. Deci, urmau să lupte pentru dezvoltarea facultății, a cărei existență urma să fie legată de realitățile Basarabiei: „înțelegem să facem o facultate vie, legată adânc de nevoile regiunii în care trăim”⁷⁰. Agronomii basarabeni din Societatea cu același nume au primit cu entuziasm mutarea la Chișinău, solicitând în același timp să fie consultați atunci când se vor trasa liniile conducătoare și profilul de dezvoltare ale fermelor și stațiunilor din regiune⁷¹.

S-au contractat împrumuturi, s-au organizat ferme zootehnice și câmpuri experimentale. Nu mai puțin de 16 astfel de ferme, care dețineau în jur de 1800 de ha, au fost organizate în Basarabia interbelică⁷². Numărul

⁶⁸ AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 11/1933, f. 20.

⁶⁹ În 1938, statul român alocase doar 9 milioane din cei 30 stabiliți prin legea de transformare a secției agricole în facultate pentru înzestrarea așezământului de la Chișinău (Agricola Cardaș, „Cuvânt de deschidere...”, p.8).

⁷⁰ *Ibidem*, p. 7.

⁷¹ AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 9/1933, f. 5.

⁷² Cele mai importante erau: ferma Vasilcău-Trifăuți din jud. Soroca (450 ha), pepiniera Bucovăț din jud. Lăpușna (168 ha), punctul agricol Todirești (45 ha) și ferma Manzar din jud. Tighina (979 ha), ferma și via experimentală din Costiugenii jud. Lăpușna (177 ha, respectiv 39 ha), stațiunea viticolă nr. 2 Chișinău (AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 7/1933, f. 1-2.). Arhivele contabile ale acestora, cu fluxurile financiare curente, ca de altfel arhiva secției și a facultății de științe agricole, integrate în arhiva Institutului Agronomic, se află la Arhivele ieșene. Nu pot documenta, în acest

studenților a crescut față de cifrele avute la Iași. Deficitul de legitimitate a școlii superioare de agricultură ieșene, relocalată la Chișinău, a fost suplinit odată cu publicarea, începând cu anul 1937 a primei reviste științifice a facultății, intitulată „Buletin științific”, primul număr însumând 637 de pagini. Institutele anexă ale facultății erau, în 1936: Muzeul de Istorie Naturală Chișinău, bibliotecile facultății și a muzeului, Stațiunea pentru ameliorarea plantelor și controlul semințelor Iași. Astfel încât, pe lângă sumele alocate de la Minister, în scurt timp, așezământul din Chișinău își va putea dubla bugetul⁷³. Începând cu anul școlar 1938-1939, facultatea avea în componență 9 catedre, 7 conferințe, 6 șefi de lucrări, 7 asistenți și 12 preparatori⁷⁴. În acel an școlar, patrimoniul facultății avea să fie evaluat la o suma cuprinsă între 80 și 100 de milioane lei⁷⁵.

Rapida inserție a învățământului agronomic în Basarabia poate debusola pe un privitor neavizat. Basarabia este din această perspectivă un caz inedit. 85% dintre studenții secției agricole de la Iași erau basarabeni, deci profilul viitorilor agronomi era legat de regiunea de proveniență⁷⁶. Încă din 1910, autoritățile Basarabiei imperiale au solicitat sprijin și suport în privința culturilor agricole către SUA. Un profesor de la Universitatea din Yowa, Louis G. Michel, a venit la Chișinău înainte de primul război mondial. A publicat o carte, *More corn for Bessarabia*, în care explica cum a reușit să impună noua metodă de cultivare a porumbului în regiune. A rămas până în anul 1935 în țările Europei de Est, Bulgaria, Iugoslavia, Grecia sau Turcia. Și din acest motiv, în Basarabia erau mai mulți agronomi raportat la numărul de sate decât în România interbelică⁷⁷. Încă din 1921, dar și în anul 1923, în urma doleanțelor înregistrate la Congresul Zemstvelor, aceștia au solicitat înființarea unui Institut Agronomic la Chișinău. Lucrările și ședințele Comisiei numite în acest sens sunt

---

moment, modul cum au fost salvate în urma refugiului din iunie 1940, facultatea de agronomie fiind evacuată la Geoagiu, în jud. Hunedoara. Din păcate, o altă arhivă evacuată din Basarabia, arhiva facultății de teologie de la Chișinău s-a pierdut.

⁷³În anul 1938, la deschiderea cursurilor pentru noul an universitar, decanul Agricola Cardaș menționa că, pe lângă suma de 5,5 mil bugetată, facultatea a putut suplimenta bilanțul contabil cu încă 5,8 mil. din venituri proprii (Agricola Cardaș, „Cuvânt de deschidere...”, p. 5).

⁷⁴ *Ibidem*, p. 4.

⁷⁵ *Anuarul Universității Mihăilene pe anul academic 1937-1938*, Iași, 1939, p. 217.

⁷⁶ AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 4/1932, f. 71.

⁷⁷ Ecaterina Petrina, *op. cit.*, pag. 65; Vezi și: Gheorghe Bernaz, *Agronomi români de elită născuți pe plaiuri bucovinene și basarabene*, Iași, Editura Pim, 2015.

edificatoare pentru actualitatea temelor legate de învățământul agricol în capitala Basarabiei⁷⁸.

Aprobarea înființării facultății de științe agricole a Universității din Iași, începând cu anul 1933, cu sediul la Chișinău, avea să particularizeze și mai mult situația științelor aplicate din așezământul ieșean. Primii doi ani aveau să desfășoare cursurile la Iași, anii III și IV urmând a finaliza studiile la Chișinău. Doi ani mai târziu, în anul universitar 1935-1936, și studenții anilor I și II vor urma cursurile la Chișinău. Înființarea Institutului Politehnic, în anul 1937, a fost un epilog al tuturor acestor eforturi. Astfel încât, în noiembrie 1938, deznodământul final nu a mai putut fi evitat, științele agricole părăsind definitiv Universitatea din Iași.

Concluzii

Este greu de realizat o comparație a activității științifice a agronomilor ieșeni, rolul lor fiind aproape exclusiv legat de realitățile Moldovei și a Basarabiei interbelice. În epocă, Gh. Ionescu-Șișeti (1885-1967) era liderul agronomilor români, ministru al Agriculturii în mai multe rânduri, cel care a propus o terminologie agronomică standardizată în România. Avea studii de licență la Universitatea din Hohenheim, specializarea în agronomie, doctorat la Jena. A fost la baza mai tuturor inițiativelor de organizare ale agronomilor români. Societatea inginerilor agronomi din România și cele două reviste editate, „Viața agricolă” și „Câmpul” au impus direcțiile de dezvoltare în domeniul agricol⁷⁹. Sub egida Ministerului Agriculturii era editată cea mai importantă publicație de profil, „Buletinul Agriculturii”.

Tot la București, nume importante în științele agronomice, cu referințe internaționale, erau Marin Chirițescu-Arva (1874-1935), cu studii în Germania și Anglia, care era specialist în genetică și Demetrius Andronescu (1889-1958), cu un doctorat în SUA, în 1915, la Universitatea din Illinois, specialist în cultura porumbului⁸⁰. Ambii au fost bursieri ai Fundației Rockefeller, iar după 1925, Andronescu și Ionescu-Sișeti au făcut parte din comitetul Fundației de recrutare a potențialilor candidați pentru burse la universitățile europene sau americane. Relațiile dintre aceștia și agronomia ieșeni au rămas în mare parte un mister.

---

⁷⁸ Dosarul ședințelor Comisiei, cu dezbaterile și deciziile aferente în: AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 1/1921, dosar 2/1923 *passim*.

⁷⁹ AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 5/1932, f. 34.

⁸⁰ Ecaterina Petrina, *op. cit.*, p. 58-64.

Observatorii străini îl receptau pe Haralamb Vasiliu drept un periferic, în ciuda unor realizări notabile, mai cu seamă în chimia unor compuși animalii sau vegetali, soiul de porumb „portocaliul de Moldova”. Mai mult, secția agricolă de la Iași nu era contabilizată între școlile superioare de agricultură, doar Școala de la Herăstrău și Academia agricolă de la Cluj având acest statut⁸¹. În istoriografia cultivării porumbului în România interbelică rolul lui H. Vasiliu este unul minor. Subiectul cercetărilor sale erau legate de mult prea multe domenii: plante, compuși chimici, animale, soluri, pentru a putea fi competitiv într-un domeniu. S-a dăruit efectiv studenților săi și agricultorilor și a investit enorm în formarea viitorilor agronomi. Foștii săi studenți, agronomii Basarabiei, în memoriul prin care salutau mutarea la Chișinău a studiilor agricole, îi rețin acestuia calitatea de „profesor neobosit, care a luptat în continuu pentru ridicarea agriculturii noastre”⁸². A ținut cursuri populare, cu crescătorii de oi, a organizat târguri agricole unde a împărtășit idei despre mașinile agricole, instalațiile necesare proceselor agricole. Din acest punct de vedere, Agricola Cardaș a avut un profil mult mai individualizat, datorat studiilor sale și activității în domeniul zootehnic. În patru rânduri senator al Camerei Agricole din Chișinău, a asumat un rol preponderent public, fiind profesionistul din spatele aplicării reformei agrare în Basarabia, pentru care a publicat un volum solid. Fără îndoială, a beneficiat de o vizibilitate mai mare în rândul publicului provinciei, dublând activitatea de profesor și agronom cu aceea de politician abil.

Amândoi au realizat o activitate de pionierat la Iași, și ulterior la Chișinău. Îndeosebi H. Vasiliu a ținut de unul singur câte cinci sau șase cursuri studenților secției agricole, suplinind astfel o parte din nevoile formării viitorilor agronomi. Nu de puține ori se declara „epuizat”, condiționând acest parcurs profesoral de bugetarea unor conferințe care să-l degreveze de-o „încrâncenare extraordinară”. Teoriile lor agricole, expuse la multiplele târguri organizate, frontierele experimentate dincolo de curricula agronomică i-au transformat mai curând în buni practicieni, în ciuda literaturii de specialitate produsă. Articolele și volumele lor încă își așteaptă cercetătorul interesat de istoria științei agronomice. Activitatea la catedrele de chimie agricolă și de zootehnie, precum și moștenirea uriașă lăsată școlii ieșene și a celei din Moldova fac ca numele Haralamb Vasiliu și Agricola Cardaș să fie sinonime cu cele ale unor fondatori.

---

⁸¹ *Ibidem*, p. 60.

⁸² AN-Iași, fond Institutul Agronomic- Rectorat, dosar 9/1933, f. 5.

Importanța secției și ulterior a Facultății de Științe Agricole la Iași și Chișinău, în ciuda celor aproape trei decenii de existență a fost una relevantă pentru agricultura Moldovei istorice. Cursurile făcute cu învățătorii rurali au fost decisive, deși subiectul merită încă cercetat. Impunerea de noi culturi, precum cultura viermilor de mătase, îmbunătățirea solului sau folosirea îngrășămintele naturale pot fi documentate pentru câmpurile experimentale ale multor școli din regiune. Procesele verbale de control ale unor revizori și inspectorii școlari stau mărturie acestor împrumuturi de cunoștințe agricole bazate pe un suport științific. Apoi, elevii celor doi profesori ieșeni au format baza profesorilor de la viitorul Institut Agronomic din Iași. Activitatea lor trebuie așezată însă într-o perspectivă mai largă, dincolo de contextul geografic sau de cel al limitelor învățământului agricol. Sunt exclusiv priviți drept părinți fondatori, tonul oricăror receptări fiind până acum unul mult prea hagiografic. Evident, în epoca comunistă s-a insistat pe teoriile lui Haralamb Vasiliu, retrospectiv fiind asimilat în descendența unor agronomi ruși interbelici. Un volum de amintiri, publicat doar litografiat, i-a potențat aura sa. Așa încât bustul marelui agronom a fost așezat, în anul 1978 în fața Institutului agronomic. Și Liceul agricol din Podu-Iloaiei, în apropierea Iașului, îi poartă după 1990 numele. După anul 2000, în fața Universității „Ion Ionescu de la Brad”, au fost așezate monumentele celor doi profesori, ctitorii învățământului agronomic.

The First Agronomist Professors at the University of Iași:

Haralamb Vasiliu and Agricola Cardaș

(Summary)

Key words: *agricultural higher education, Iași Faculty of Agricultural Sciences, Haralamb Vasiliu, Agricola Cardaș*

In the history of the modern university, agricultural research was a rather late addition to the list of academic fields of study. Dedicated programs became the foundation of independent institutions as late as the end of the nineteenth century. Agricultural academies, institutes or colleges bear witness to the effort of trying to integrate essentially practical research with an obviously utilitarian purpose into academia. After the end of the eighteenth century, the German area saw the development of budding agricultural studies and academic programs. The first department of agriculture was established in 1788 at Prague University under the leadership of professor Shönbauer.

Romania was, at the end of the nineteenth century, an important state at the level of agricultural production. For example, in 1900, the young Danube state exported the third amount of wheat in the world after the USSR and the USA. In 1914, corn had been planted on over 50% of the cultivated area, so that in the mid-'20s Romania became the second largest exporter of corn in the world after Argentina. At the end of the '30s this trend continued, Romania staying in top four states of corn producers in the world, alongside Italy and the USA. These facts were not due to any solid agricultural knowledge. The great Romanian agricultural scientists lamented the Romanian state's lack of involvement in the process of developing agricultural higher education. Agricultural colleges could not replace the needs of agricultural scientists with a solid theoretical and scientific background.

It was only at the beginning of the twentieth century that agricultural chemistry became part of the Iași and Bucharest curricula. At the University of Iași, Haralamb Vasiliu in agricultural chemistry, starting with 1907, and Agricola Cardaș in zootechnics, starting with 1913, were the professors who shaped agricultural education in the former Moldavian capital. The goal of my study is to reveal the importance of the two agricultural sciences professors of Iași, Haralamb Vasiliu and Agricola Cardaș, compared to the development of the interwar Romanian higher education, beyond their inevitably exacerbated local posterity.

They were both pioneers first in Iași, then in Chișinău. H. Vasiliu in particular giving five or six classes to agricultural students, thus meeting some of the training needs of future agricultural specialists. Their agricultural theories, exhibited at multiple fairs, the frontiers they pushed beyond the agricultural curricula made them better practitioners despite the limited literature produced at the time. Their work in the agricultural chemistry and zootechnics departments, as well as the huge legacy left to the school of Iași and Moldova have turned the names Haralamb Vasiliu and Agricola Cardaș into synonyms for founders.